

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-278-2-72-77>

УДК 336.14.2.35

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ АЕРОКОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Ліхоносова Г.С.

FINANCIAL SECURITY: PROSPECTS AND RISKS OF THE AEROSPACE INDUSTRY ENTERPRISES OF UKRAINE

Likhonosova G.S.

Об'єктом дослідження є фінансово-господарська діяльність підприємств аерокосмічної галузі України у контексті систематизації сучасних положень щодо занепокоєння провідних фінансистів згідно вірогідності настання фінансової рецесії світової. Проблематика дослідження стосується високого рівня інфляції, низьких темпів зростання, високої внутрішньої та зовнішньої заборгованості, що нівелюють мотивуючі аспекти проведення інвестування, необхідних щодо підвищення рівня та якості життя, відновлення темпів зростання та зниження ступеня фінансової фрагментації. Метою статті є аналіз сучасних фінансово-економічних викликів, їхній вплив на результативність діяльності підприємств аерокосмічної галузі та визначення нової парадигми формування фінансової безпеки в умовах воєнного стану. Означено, що сучасний слабкий попит та висока вартість банківських позик спричинить зростання тиску на фінансові ринки, що змусить світові компанії зменшувати витрати: або скоротити операційні витрати, або навіть перейти до скорочення працівників. Обґрунтовано взаємозалежність перебоїв в ланцюжку постачань та рівня ділової активності підприємств, залучених до аерокосмічної галузі. Головною гіпотезою даного дослідження стало припущення вірогідності відновлення фінансово-виробничого та соціально-економічного потенціалу підприємств, залучених до аерокосмічної галузі через впровадження новітніх фінансово-господарських інструментів трансформації цифрового середовища України, запровадженню проєктів національного відродження підприємництва, цифрових платформ інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання. Проаналізовано перелік необхідних навичок працівників для відповідності сучасним потребам суспільства на теперішньому етапі фінансово-економічного розвитку суспільст-

ва. Наведено класифікацію необхідної перекваліфікації працівників до 2025 р. через зростання впровадження технологій та рівня їхнього опанування. Доведено у якості пріоритетного шляху для сталого розвитку підприємств, які залучені до аерокосмічної галузі використання частини інфраструктури як бази заснування індустріального профільного парку. Автором запропоновано формування ефективних інструментів у сфері регулювання фінансового ринку інструментами банківського впливу та залучення гнучких інвестиційних потоків із одночасним страхуванням усунення інвестиційної уразливості.

Ключеві слова: фінансова рецесія; фінансова безпека; банківські ризики; підприємства аерокосмічної галузі; модернізація господарського профілю.

Вступ. Події буремного для всього цивілізаційного світу 2022 року та наслідки майже дворічної світової пандемії, відсутність впевненості у подальшому сталому розвитку стають підґрунтям започаткування процесів рецесії фінансового середовища та, як наслідок, соціального збурення населення. Всесвітнім економічним форумом в Давосі до його відкриття у 2023 р. серед фінансових аналітиків як приватного, так і державного секторів було проведено опитування, яке показало, що 75% опитаних очікують на фінансову рецесію у глобальному масштабі у 2024 році. Близько 18% вважають настання глобальної рецесії «вкрай імовірним». Це більш ніж удвічі більше, ніж у попередньому опитуванні, проведеному у вересні 2022 року. Лише третина респондентів бачать малу ймовірність цьогорічної рецесії [1]. Урядовець

Всесвітнього щорічного економічного форуму у січні 2023 року наголосив, що сучасна значна інфляція, незначні темпи сталого зростання, наявна заборгованість та високий ступінь фрагментації економічних процесів нівелюють можливості залучення нових інвестиційних потоків, необхідних для підтримання рівня відновлення, сталого розвитку, підвищення рівня та якості життя населення різних верств.

Опитування організації ґрунтувалося на відповідях низки відомих економістів та фінансистів міжнародних агентств, включаючи Міжнародний валютний фонд, транснаціональні корпорації, інвестиційні банки, світових страховиків, перестраховиків та гравців світового фінансового ринку. На початку 2023 р. світовий банк знизив свої прогнози розвитку, які становили майже показники рецесії для багатьох країн. На підставі таких прогнозів було проведено опитування [2], оскільки підвищення центральним банком процентних ставок посилює негативний вплив на динаміку фінансових ринків, а військові дії на території України тривають, то стали світові економічні стимули перестають працювати ефективно.

Метою статті є проведення аналітичної характеристики сучасних фінансово-економічних викликів, їхній вплив на результативність та фінансову ефективність підприємств, які залученні до обслуговування аерокосмічного комплексу та визначення нової парадигми формування фінансової безпеки в умовах воєнного стану.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження практичних аспектів формування фінансової безпеки та моделей діагностики рівня життя та соціального моделювання в цілому зробили К. Грін [3, с.251-267], Н. А. Бак, Н. Л. Марусяк, [4, с. 109 – 113] та інші дослідники. Проблеми розвитку підприємств аерокосмічної галузі досить широко представлені у роботах провідних науковців [5; 6]. Авторські дослідження були спрямовані на пошук сучасних обліково-податкових важелів впливу на результативність й фінансову ефективність підприємств аерокосмічного комплексу [7] та визначенню рівня їхньої фінансової безпеки [8]. Проте їхній взаємозв'язок та взаємний вплив на фінансово-господарську результативність означених підприємств наразі практично не досліджені.

Виклад основного матеріалу. За даними Київської школи економіки на березень 2023 року [9] прямі фізичні пошкодження майна України від проведення бойових дій, втрати активів бізнес-структур складають близько 12 млрд \$ США й продовжують збільшуватися кожного

дня. Окремо близько 9 млрд \$ США становлять прямі фізичні втрати сектору аграріїв внаслідок військових дій. В цілому, від березня 2023 року зазнало шкоди або руйнування щонайменше 426 великих, середніх та малих підприємств приватного сектору, а також підприємств державного сектору, плюс багато тисяч підприємств домогосподарств. Проте, остаточної інформації на час проведення дослідження із зрозумілих причин не існує.

До числа прямої шкоди слід віднести:

1. Втрата та неможливість відновлення незавершених інвестицій капітального характеру;
2. Руйнування основних засобів;
3. Втрата готових товарів, запасів, а також проміжних та допоміжних матеріалів.

Фахівці Київської школи економіки надають такі висновки щодо втратних позицій підприємств [9]:

1. Близько 10% від загальної суми втрат становлять активи підприємств, розраховані як третина від загальної статті завданих прямих збитків інфраструктури.

2. Через руйнацію двох підприємств, які формували значну частину галузі в цілому (Азовсталь та ММК ім. Ілліча), найбільш постраждалою є металургійна галузь.

3. Найбільш зруйнованою на даний час вважається Донецька область України, оскільки на неї припадає більша половина всієї суми прямих фізичних та майнових втрат підприємств. Також значні фінансові втрати зазнала Луганська Харківська та Запорізька області.

За останні пару десятирічч світова економіка зросла приблизно в три рази. Проте наразі виникає нова загроза торгівельної та фінансової фрагментації та позиціонування світових ринків на суперницькі погляди.

Наразі світові ринки відчувають значний тиск великої кількості нагальної проблематики: від економічного спаду глобального масштабу, геополітичного напруження та кліматичних проблем до кризи якості, рівня та вартості життя та постійного зростання боргових показників.

Світові зусилля, економічна інтеграція сформували умови, які сприяли мільярдам населення стати освіченішими, багатшими та здоровішими. За словами Голови МВФ, в останні десятиріччя розмір світових показників економічного зростання збільшився більш, ніж в три рази, і більш ніж 1,5 млрд людей змогли позбутися бідності. Отримані таким чином дивіденди сучасного миру та співробітництва не можна прогаяти [10].

Проведення військових дій на території України у 2022 р. спровокувало не тільки людські страждання, а й значні логістичні негаразди

з продовольчими, фінансовими та енергетичними шляхами в масштабах світу. Саме це може бути навмисно використано одними гравцями на фінансовому ринку для формування результативності та вигоди через зусилля інших.

За даними МВФ, дуже різняться оцінювання вартості фрагментації. Довгострокові витрати фрагментації торгівлі оцінюються від 0,2% рівня світового виробництва за умов фрагментації обмеженої до близько 7% за умов жорсткого сценарію. Це еквівалентно майже сукупному річному обсягу виробництва Японії та Німеччини в цілому [10]. Крім того, не слід забувати про технологічний поділ, за рахунок чого певні країни можуть стикнутися із втратами до 12% від власного ВВП. За підсумками 2022 р. Падіння ВВП України Міністерство економіки України оцінює на рівні 30,4%. За словами заступника голови Національного банку України, саме масова міграція 20% населення України в Європу стала значним чинником зменшення ВВП у 2022 році. На 2023 рік Національний банк України прогнозує зростання ВВП на 0,3% із 4% у попередньому прогнозі.

Окрім торгових та фінансових обмежень і бар'єрів на шляху поширення сучасних інформаційних технологій, фрагментація спричиняє значні обмеження на дотичних сферах, а саме: прикордонна негативна міграція, зменшення потоків капіталу та значний спад міжнародного співробітництва, завдяки чому світовий фінансовий ринок буде значно відчувати турбулентність та потрясіння.

Ситуація буде значно складна для тих, хто найбільше залежить від фрагментації. У країн з розвиненою економікою є загроза втрати доступу до імпортованих дешевших товарів. А країни з відкритим вільним ринком значно постраждають через власну значну залежність від спрямованості на відкриту торгівлю.

Країни, що розвиваються, більш не зможуть отримати переваги від доступу до ефективних технологій, які сприяли зростанню рівня життя та продуктивності праці. Як наслідок, такі країни стануть ще більше відставати, та не зможуть наздогнати рівень розвитку країн з розвиненою економікою.

Підтвердженням поширення такого стану світової економіки є, зокрема, складна ситуація із балансуванням економіки України. У жовтні 2022 р. в межах RFI (Rapid financing instrument) програми Україна та Міжнародний валютний фонд узгодили додатковий кредитний транш на \$1,3 млрд. Проте, на жаль, це проблему вивільнення обігових коштів з економіки України, не вирішує. Мова йде про більш дорогий кредит,

який у більшості піде на виплату відсотків за попередньо отриманими кредитними траншами та борговими зобов'язаннями. Так, за даними Міністерства фінансів України, дефіцит бюджету країни в 2022 р. склав 847,2 млрд гривень (близько \$22,94), що на 362,5 % більше, ніж у попередній – 2021 рік. Основною причиною цього стало зростання видатків на 65%. Зокрема, через проведення військових дій на території України військові видатки зросли на 525%, а їхнє співвідношення до загальних витрат збільшилося до 37,6% відносно попереднього року (у 2021 р. цей показник становив 8,5%).

Після 24.02.2022 р. розраховувати на активізацію інвестиційного клімату, на що сподівалася Україна до цього, не є реалістичним. В умовах військових дій надходження від податкових платежів значно зменшилися, а видатки на оборону навпаки – значно зросли. Але 10 березня 2022 року Україна звернула програму попередньої співпраці з МВФ, не отримавши при цьому близько 700 млн дол. Справа в тому, що виконати поставлені домовленості (зменшити до 3,5% від ВВП дефіцит бюджету чи підготувати державні банки до приватизації) та отримати домовлені грошові кошти в умовах проведення військових дій було неможливо.

Проте МВФ надав Україні \$1,4 млрд екстреного кредиту без будь-яких умов в рамках програми RFI (Rapid financing instrument). Окрім такого екстреного та швидкого фінансування, у 2022 році уряд України проводив перемовини щодо продовження довгострокової кредитної програми з МВФ. Хоча у Статуті МВФ немає чіткої заборони на фінансування держав, де ведуться бойові дії, надати позику, станом на березень 2023 р. МВФ Україні відмовив у такій програмі.

Проте, Голова МВФ високо оцінила зусилля України з трансформації власної економіки, яка скоротилася більш ніж на 30% у 2022 році. Виходячи із швидкості зростання дефіциту бюджету, непогашений борг уряду України в 2022 році складає 4,728 трильйона гривень (\$128 млрд), що на 52,4% більше, ніж у попередньому році. При цьому, борг зростає і всередині країни. У 2022 р. непогашений внутрішній борг уряду склав 1,461 трильйон гривень (\$39,58 млрд), що на 31,5% більше, ніж попереднього року. Таким чином, після закінчення бойових дій Україна має повернути кредити міжнародній спільноті (балансування отриманих та повернутих Україною СПЗ наведено на рис.), до яких додадуться ще кредити, які будуть спрямовані на відновлення економіки після військового періоду.

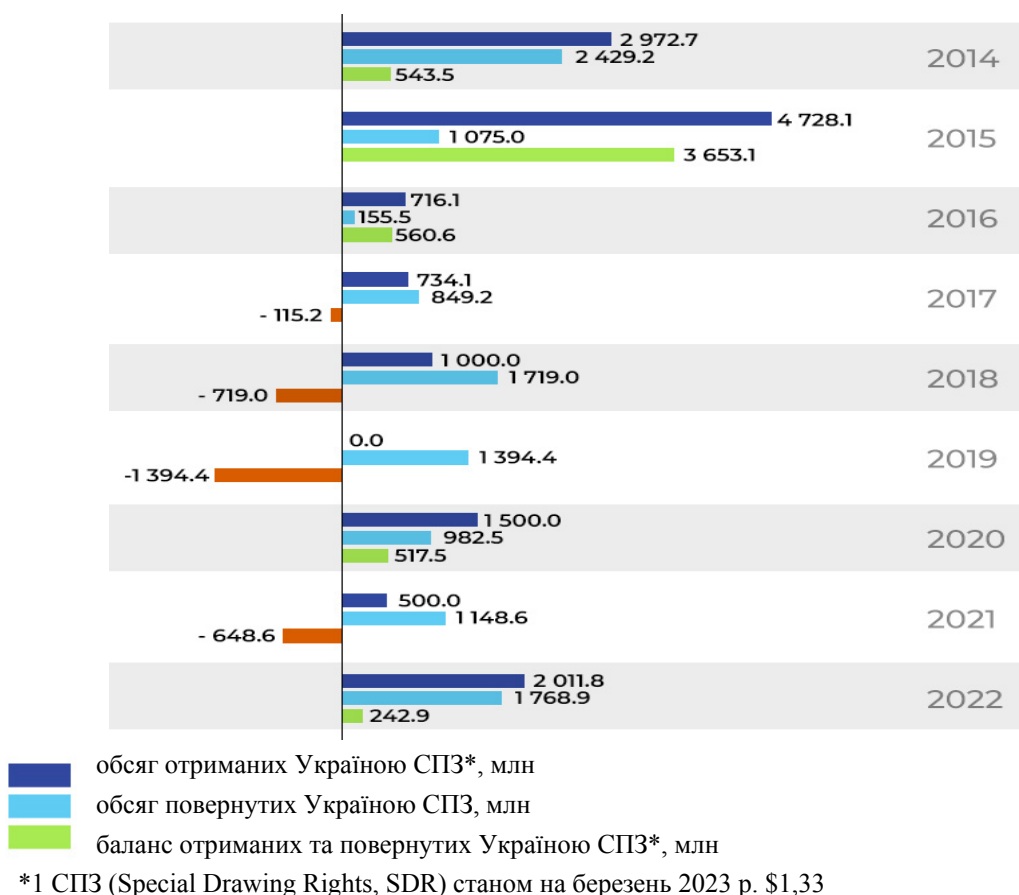

Рис. Співвідношення отриманих та повернутих грошових трансфів Україною від МВФ, млн СПЗ [складено автором за [1, 2]]

Початок 2023 р. став для фінансистів світу дуже тривожним. Декілька банківських установ світового масштабу раптом опинилися на межі банкрутства. Інфляція в США, за словами заступника глави МВФ Г. Гопінат, поки не взята під контроль, і Федеральній резервній системі ще рано оголошувати про перемогу у боротьбі із зростанням цін.

Фінансова безпека підприємства є надсистемою конкурентоспроможності, що сприяє виконанню низки умов, які забезпечують конкурентні переваги товаровиробника, включаючи прогнозування діяльності, оцінку господарських ризиків, аналіз конкурентоспроможності продукції та інше.

Отже, для забезпечення фінансової безпеки підприємства аерокосмічної галузі необхідно використання системного підходу, який передбачає розгляд діяльності підприємства у всьому різноманітті взаємопов'язаних процесів та елементів, а сама система повинна мати чітко окреслені межі та налагоджені зв'язки із зовнішнім середовищем. При цьому система управління фінансовою безпекою підприємства аерокосміч-

ної галузі повинна являти собою певний вид управлінської діяльності у рамках досягнення загальних тактичних та стратегічних цілей розвитку підприємства.

Таким чином, запропоновано розглядати управління фінансовою безпекою підприємства аерокосмічної галузі як сукупність взаємопов'язаних економічних, організаційних та адміністративних методів цілеспрямованого впливу на об'єкт управління, результатом якого має бути керована динаміка, що не допускає затяжних кризових явищ та банкрутства підприємства. Цьому мають інструменти системи управління фінансовою безпекою мають сприяти прогнозування, планування діяльності та регулярний моніторинг рівня фінансової безпеки у поточному та перспективному періоді.

Висновки. В результаті проведеного аналізу можна відзначити, що початок 2023 р. став для фінансистів світу дуже тривожним. Декілька банківських установ світового масштабу раптом опинилися на межі банкрутства. Ймовірність розгортання фінансової рецесії за прогнозами провідних економістів світу стає реальніс-

тю 2023-2024 років. Проте, світова пандемія COVID-2019 дала значний поштовх в розвитку дистанційної роботи та цифровізації обігу документів, а газова криза спонукала закликати до енергозаощадження. Саме тому, виникнення нових загроз фінансової рецесії може створити нові цивілізаційні прориви сталого розвитку.

Щодо підприємств саме аерокосмічної галузі, то саме зараз у таких суб'єктів господарювання з'явилися значні шанси подолати кризову ситуацію та банкрутство завдяки виходу на нові фінансові ринки. Важливим кроком має бути відновлення дослідно-конструкторського технологічного бюро з відповідними сертифікатами розробника. Це відкриває шлях до абсолютно нового та дуже перспективного для підприємства напряму. Дуже перспективним проектом для подальшого розвитку підприємства є створення профільного індустріального парку, що стане підґрунтям пошуку нових інвестиційних ресурсів із страхуванням ризиків неповернення інвестиційних коштів та стимулювання підприємницької діяльності в регіоні.

Література

1. Markovitz G., Karunska K. How can businesses prepare for economic turbulence in 2023? World Economic Forum. Davos 2023 Trade and Investment. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/01/chief-economists-outlook-business-prepare-recession-davos-2023/> <http://spiderproject.com.ua/community/rating/> (дата звернення: 18.05.2023)
2. Kose A. Sharp Slowdown in Growth Could be Widespread, Increasing Risks to Global Economy. World Bank Expert Answers. World Bank Group. 2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/video/2023/01/10/global-economic-prospects-slowdown-growth-risks-economy-expert-text=Global%20growth%20is%20slowing%20sharply,the%20global%20economy%20into%20recession> (дата звернення: 17.05.2023)
3. Green K. B. de. Cognitive Models of International Decision making and International Stability. *Systems Research*. 1987. Vol. 4. № 4. P. 251–267.
4. Марусьяк Н. Л., Бак Н. А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 109 – 113.
5. Гбур З. В. Державне регулювання аерокосмічної галузі як частини ефективної національної безпеки держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. №9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/4.pdf (дата звернення: 17.05.2023)

6. Сазонець О., Валіулліна З. Аерокосмічні галузі в системі світової та української військової економіки. *Журнал європейської економіки*. 2017. № 2. Том 16. С. 169 – 192.
7. Ліхоносова Г. С., Бортнікова А. Сучасні соціально-поведінкові виклики: вплив на обліково-податкову результативність підприємств аерокосмічної галузі. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-30>
8. Likhonosova G., Aleksejeva L., Zieiniiev T., Shalbayeva S. Approaches to ensuring the economic security of the relocated business. Access to science, business, innovation in digital economy, ACCESS Press, 2023. № 4(1), p. 115-129. [https://doi.org/10.46656/access.2023.4.1\(9\)](https://doi.org/10.46656/access.2023.4.1(9))
9. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/> (дата звернення: 19.04.2023)
10. Georgieva, K. Confronting Fragmentation Where It Matters Most: Trade, Debt, and Climate Action. IMF Blog. January 16, 2023. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/01/16/C-onfronting-fragmentation-where-it-matters-most-trade-debt-and-climate-action> (дата звернення: 17.04.2023).

References

1. Markovitz, G., Karunska, K. (2023). How can businesses prepare for economic turbulence in 2023? World Economic Forum. Davos 2023 Trade and Investment. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/01/chief-economists-outlook-business-prepare-recession-davos-2023/> <http://spiderproject.com.ua/community/rating/> (date of the application: 18.05.2023)
2. Kose, A. (2023). Sharp Slowdown in Growth Could be Widespread, Increasing Risks to Global Economy. World Bank Expert Answers. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/video/2023/01/10/global-economic-prospects-slowdown-growth-risks-economy-expert-text=Global%20growth%20is%20slowing%20sharply,the%20global%20economy%20into%20recession> (date of the application: 17.05.2023)
3. Green, K. B. (1987). Cognitive Models of International Decision making and International Stability. *Systems Research*, 4(4), 251–267.
4. Marusiak, N. L., Bak, N. A. (2022). Financial security of the enterprise and threats of its loss in the modern economic environment. *Economy and the state*, 2, 109-113.
5. Gbur, Z. V. (2020). State regulation of the aerospace industry as part of the effective national security of the state. Public administration: improvement and development, 9. URL:

- http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/4.pdf (date of the application: 17.04.2023)
6. Sazonets, O., Valiullina, Z. (2017). Aerospace industries in the system of the world and Ukrainian military economy. *Journal of European Economy*, 2(16), 169-192.
  7. Likhonosova, G., Bortnikova, A. (2023). Modern socio-behavioral challenges: impact on the accounting and tax performance of aerospace enterprises. *Economy and society*, 49. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-30>
  8. Likhonosova G., Aleksejeva L., Zieiniiev T., Shalbayeva S. (2023). Approaches to ensuring the economic security of the relocated business. *Access to science, business, innovation in digital economy, ACCESS Press*, 4(1), 115-129. [https://doi.org/10.46656/access.2023.4.1\(9\)](https://doi.org/10.46656/access.2023.4.1(9))
  9. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zroslo-do-114-5-mlrd/> (date of the application: 19.04.2023)
  10. Georgieva, K. Confronting Fragmentation Where It Matters Most: Trade, Debt, and Climate Action. *IMF Blog*, January 16, 2023. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/01/16/C-onfronting-fragmentation-where-it-matters-most-trade-debt-and-climate-action> (date of the application: 17.04.2023).

Likhonosova G. Financial security: prospects and risks of the aerospace industry enterprises of Ukraine.

The object of the study is the financial and economic activity of the enterprises of the aerospace industry of Ukraine in the context of the systematization of modern provisions regarding the concern of leading financiers regarding the probability of a global financial recession. The issues of the study concern the high level of inflation, low growth rates, high internal and external debt, which reduce the incentives for investment necessary to restore growth and improve the standard of living and increase the degree of financial fragmentation. The purpose of the article is the analysis of modern fi-

ancial and economic challenges, their impact on the performance of aerospace enterprises and the definition of a new paradigm for the formation of financial security in the conditions of martial law. It is noted that today's weak demand and the high cost of bank loans will put pressure on global financial markets, which will force multinational companies to cut costs: from cutting operating costs to laying off workers. The interdependence of disruptions in the supply chain and the level of business activity of aerospace enterprises is substantiated. The main hypothesis of the study was the assumption of the possibility of restoring the production potential of aerospace enterprises due to the introduction of the latest financial and economic technologies of digital transformation of Ukraine, national projects for the development of entrepreneurship, digital interaction platforms. The list of necessary skills of employees to meet the modern needs of society at the current stage of financial and economic development of society is analyzed. The classification of the necessary retraining of employees until 2025 due to the growth of the introduction of technologies and the level of their mastery is presented. The use of part of the infrastructure as a base for the creation of a profile industrial park has been proven as a priority way for the further development of the enterprise. It is proposed to carry out an effective policy in the field of providing the financial market with bank regulation instruments and attracting new investment resources with a guarantee to investors of returning their own funds.

Key words: *financial recession; financial security; banking risks; enterprises of the aerospace industry; modernization of the economic profile*

Ліхоносова Ганна Сергіївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Національний аерокосмічний університет ім. М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» м. Харків, Україна.

Стаття подана 04.04.2023.